

wordt de invloed van sekseverschillen, leeftijd van moeder, pariteit en sociale klasse op het sterfterisico van zuigelingen onderzocht. Daaruit blijkt dat vooral hoge pariteiten kwetsbaar zijn.

De relatie tussen borstvoeding, vruchtbaarheid, zuigelingensterfte is complex en gaat in meerdere richtingen. Om die relatie te onderzoeken worden geboorte-intervallen onderzocht aan de hand van traditionele demografische coëfficiënten, zoals 1q0 (het risico om binnen het eerste levensjaar te overlijden) of gemiddelde conceptiekansen. De streek rond Goes kenmerkt zich door een erg hoge huwelijksvruchtbaarheid tot laat in de negentiende eeuw. Hoe korter de geboorte-intervallen, hoe groter het sterfterisico voor zuigelingen. Er is tevens sprake van het vervangingseffect: de conceptiekans stijgt na het overlijden van het laatstgeboren kind voor de leeftijd van één jaar.

In het laatste hoofdstuk maakt de auteur een *casestudy* van de gemeente Wolphaartsdijk, waar het sterfterisico voor zuigelingen het grootst is. Alleen hier gaat de auteur over tot een multivariate analyse waar de invloed van verschillende variabelen betreffende gezins- en woonomstandigheden op het sterfterisico in hun onderlinge samenhang worden onderzocht. Voor het eerst maakt hij een onderscheid naar geboortecohort: 1811-1840, 1841-1870, 1871-1900. Uit deze aanpak blijkt opnieuw dat de korte duur van de geboorte-intervallen de grootste invloed heeft op de overlevingskans van een kind, naast periode, wijk en overlijden van de moeder in het kraambed.

Dit boek biedt zonder twijfel een duidelijke en grondige analyse van de zuigelingensterfte in de regio Beveland en levert een belangrijke bijdrage aan het onderzoek naar zuigelingensterfte in het algemeen. Men kan echter vragen stellen bij de methodologische aanpak van de auteur. Het werken met gezinsreconstructies bemoeilijkt de dynamische en multivariate aanpak die met een levensloopperspectief en *event history analysis* wel uitvoerbaar zou zijn voor de hele regio. Het werken met voltooid huwelijken heeft tot gevolg dat ongeveer de helft van de gehuwde koppels buiten beeld blijft (p. 104). In een levensloopenanalyse worden ook gegevens van onvoltooid huwelijken in de analyse betrokken. De eenheid van analyse is niet het individuele kind maar steeds de vrouw. Alle geboorten en sterftegevallen worden dan automatisch bestudeerd binnen de maatschappelijke en de gezinscontext. De aanwezige effecten van bijvoorbeeld periodisering (p. 236), sociale achtergrond (p. 144) en stedelijke of rurale context (p. 189) kunnen op die manier diepgravender worden onderzocht dan nu is gebeurd.

Christa Matthys
Universiteit Gent

M. Boone, K. Davids en P. Janssens (eds.), *Urban public debts. Urban government and the market for annuities in Western Europe (14th-18th centuries)*. Series in European Urban history (1100-1800) 3 (Turnhout: Brepols, 2003) 221 p. ISBN 9782503513836

In november 2001 organiseerde de Vlaams-Nederlandse onderzoeksgroep 'Burgers, geld en stadsbesturen', geleid door M. Boone (U. Gent), P. Janssens (K.U. Brussel) en K. Davids (V.U. Amsterdam), een colloquium over het stedelijke financieewezen in West-Europa tijdens de middeleeuwen en de nieuwe tijd. In het bijzonder de geconsolideerde schulden onder de vorm van verkochte renten waren het voorwerp van dertien rapporten.

Bij wijze van inleiding stelden de projectleiders ('Urban public debt from the 14th to the 18th century: a new approach', p. 3-11) de specifieke problematiek van het collo-

quium voor: de betekenis van de renteverkoop voor de stadsgeschiedenis en de staatsvorming, de sociale achtergronden van het schuldenbeheer en het profiel van de rentekoper. J.D. Tracy ('On the dual origins of long-term urban debt in medieval Europe', p. 13-24) onderscheidt twee gescheiden ontwikkelingen. De eerste vond plaats in Noord-Frankrijk in de jaren 1218, en dijde in de veertiende eeuw uit over de Nederlanden en Duitsland. De tweede vond plaats in Noord-Italië, waar Genua en Venetië al een eeuw voordien jaarlijkse afbetalingen van opgenomen leningen toewezen op bepaalde inkomsten. Dit leidde tot een afzonderlijke dienst van de geconsolideerde schuld.

M.S. Matinez ('Dette publique, autorités princières et villes dans les pays de la Couronne d'Aragon (14e-15e siècles)', p. 27-50) brengt het ietwat paradoxale relaas van en de rentelast van steden en gewesten van de jaren 1320 tot het midden van de vijftiende eeuw in Catalonië, Aragon en Valencia. Sinds 1370 nam de rentelast, vooral van eeuwigdurende renten, erg toe. V. Harding ('The crown, the city and the orphans: the city of London and its finances, 1400-1700', p. 51-60) biedt het paradoxale relaas van het rijke Londen dat aan het einde van de zeventiende eeuw op de rand van het failliet kwam. Meer dan bij de financiële aderlatingen die de stad te lijden had, dient de reden gezocht in de onwil van de stadsbestuurders om nieuwe geldbronnen aan te boren en in een inefficiënte boekhouding, die de werkelijke geldstromen verhulde. Bezwarend was tegelijk dat de deposito's van de kapitalen van wezen werden aangesproken zonder rekening te houden met de toekomstige terugbetalingen (met samengestelde interest).

L. Pezzolo ('The Venetian government debt, 1350-1650', p. 61-74) concentreert zich op de voor Venetië omvangrijke langlopende publieke schulden, die vooral in de late jaren 1520 aangroeiden. Na een spectaculaire aanzuivering van de schuld was de renteverkoop slechts een van de middelen om dringende oorlogsuitgaven te dekken zodat de staatsschuld uitzonderlijk beperkt bleef.

W. Fritschy ('Three centuries of urban and provincial public debt: Amsterdam and Holland', p. 75-92) kant zich tegen de voorstelling dat de Opstand in Holland uitmondde in een versterking van de stedelijke autonomie. Zelfs Amsterdam gedoogde dat het gewest het leeuwendeel van de publieke inkomsten optrok om de stijgende uitgaven en schulden te voldoen.

F.P. Caselli ('Public debt, state revenue and town consumption in Rome (16th-18th centuries)', p. 93-105) gaat eigenlijk over de financiën van de pauselijke staat en diens beroep op de renteverkoop. Het was wel de bevolking van Rome die opdraaide voor de betalingen.

R. van Schaik ('The sale of annuities and financial politics in a town in the Eastern Netherlands: Zutphen 1400-1600', p. 109-126) brengt een gedetailleerde kroniek van de renteleningen van Zutphen gekoppeld aan de binnen- en buitenstedelijke politiek en economische geschiedenis.

H.J. Gilomen ('La prise de décision en matière d'emprunts dans les villes suisses au 15e siècle', p. 127-148) biedt interessante en concrete gegevens over het financieuzen en de renteverkoop van de stad Bazel. Over de motieven voor de verkoop van erf- of lijfrenten en binnen of buiten de stad moet hij het antwoord schuldig blijven. (NB: Moet de 30,8 procent p. 137 en 139 niet gelezen worden als de 38,5 procent van Tabel v?).

D. Morsa ('La dette de la ville de Huy au 17e siècle', p. 149-162) maakt duidelijk dat het haast structurele deficit van de stadsfinanciën Hoei onder de schuldenlast dreigde te bedelven, mede wegens de ongunstige economische toestand van de stad. Dat zij er toch in slaagde door renteverkoop de gaten te dichten, wijst er echter op dat de rampspoed waarin zij verkeerde niet overdreven mag worden.

L. Derycke ('The public annuity market in Bruges at the end of the 15th century', p. 165-181) werkt met een beperkte steekproef van 155 rentekopers uit de jaren 1478, 1489 en 1492. In het eerste peiljaar was de afzet van de Brugse renten ruimtelijk en sociaal erg ruim, en omvatte ook de internationale handelaars. In het Opstandsjaar 1489 komen uitsluitend Bruggelingen en dan nog voor bescheiden bedragen voor, terwijl in 1492 vooral leidende poorters de toon aangaven.

M. van der Heijden ('Renteniers and the public debt of Dordrecht (1555-1572)', p. 183-195) onderzoekt de samenstelling van de kopers van renten van Dordrecht in 1555 (33 personen) en 1572 (89 personen). Het aandeel van de vrouwen, veelal weduwen, belooft een derde of meer. In 1572 wordt de afwezigheid van vreemde kopers opgevangen door het hogere aandeel van de leidende politieke klasse.

M. van der Burg en M. 't Hart ('Renteniers and the recovery of Amsterdam's credit (1578-1605)', p. 197-216) beschrijven de evolutie van het financieuzen en het verloop van de schuld van Amsterdam in de crisis en de najaren van de Opstand. Het waren, zoals te verwachten, vooral vermogenden die renten kochten, hoofdzakelijk leden van het stadsbestuur en kooplui of hun weduwen. Opmerkelijk is wel dat zij uit hun investeringen meer haalden dan de doorsnee stedeling.

Ontegensprekelijk hebben de uitgever en de samenstellers van de bundel snel en goed werk verricht, enkele schoonheidsvlekjes niet te na gesproken. Zo vertoont de chronologische x-as van de grafieken op p. 64, 81, 90, 96, 104 en 105 merkwaardige sprongen. De verwijzingen in de laatste twee opstellen naar andere 'genummerde hoofdstukken' in de bundel hadden moeten worden aangepast, want de nummering van de bijdragen ontbreekt.

Raymond van Uytven

Michael Mitterauer, *Warum Europa? Mittelalterliche Grundlagen eines Sonderwegs* (3e druk, München: C.H. Beck, 2004) 348 p. ISBN 3406502229

De auteur wil een bijdrage leveren aan een klassiek vraagstuk uit de sociale en historische wetenschappen, door Max Weber als volgt geformuleerd: welke aaneenschakeling van omstandigheden heeft ertoe geleid dat juist in West-Europa, en alleen hier, culturele verschijnselen optraden die naar later bleek een universele betekenis en geldigheid hadden? Deze vraag wordt ook wel gethematiseerd als 'The Rise of the West' of 'Der europäischen Sonderweg' en hier dus kortweg als 'Warum Europa?' Mitterauer heeft in antwoord op deze vraag een prachtig boek geschreven dat ook zeer goed leesbaar is, vermoedelijk mede omdat het de weerslag is van een reeks hoorcolleges, zodat de zinnen kort en de gedachtelijnen helder blijven. Enthousiast en meestal op overtuigende manier legt hij grote verbanden tussen verschijnselen die de specialist in hoofdlijnen bekend zijn, maar die door de verwerking van vele nieuwe onderzoeksresultaten en de vergelijking met de byzantijnse, islamitische en Chinese culturen in een nieuw daglicht komen te staan.

Mitterauer legt de nadruk op de middeleeuwse grondslagen van Europa. Daarmee zet hij zich af tegen historici die de basis van de aparte ontwikkeling van Europa zoeken in de moderne tijd en zich concentreren op de Industriële Revolutie of op het kapitalisme.

Zijn middeleeuwen worden gevisualiseerd op de kaart van pagina 350: het rijk van Karel de Grote. De Karolingische staatsinstituties incorporeerden belangrijke elemen-